

УДК 32.351:321

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПАРТИСИПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Т. А. Федоренко,
аспірант кафедри управління охороною суспільного здоров'я,
Національна академія державного управління при Президентіві України

У статті розглянуто проблеми розроблення концептуальних засад міжнародних стандартів участі громадян у формуванні, реалізації та реформуванні державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я з метою використання потенціалу партисипаторної демократії в процесі проведення медичної реформи в Україні. Обґрунтовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та державно-управлінської практики. Акцентовано увагу на залежності успіху медичної реформи в Україні від її підтримки громадянським суспільством і його профільними інститутами.

Визначено та систематизовано міжнародні договори та інші документи, які є джерелами міжнародних стандартів партисипаторної демократії. Розкрито сутність і зміст відповідних міжнародних стандартів та виявлено перспективи їх імплементації при реформуванні системи охорони суспільного здоров'я в Україні.

Ключові слова: охорона суспільного здоров'я, медична реформа, участь громадян у медичній реформі, партисипаторна демократія, міжнародні стандарти партисипаторної демократії.

T. A. Fedorenko,
Post-graduate student of the Chair of Public Health Administration,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

INTERNATIONAL STANDARDS OF PARTICIPATORY DEMOCRACY AS THE BASIS FOR ENSURING PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE

The publication is devoted to the conceptual framework of international standards for participation of citizens in the formation, implementation and reform of public health policy. The author is examined the effective mechanisms and forms of using the potential of participatory democracy in the process of healthcare reform 2016-2017 in Ukraine. The article focuses attention on the conditionality of the success of healthcare reform in Ukraine. First of all, these are support by civil society and its specialized institutions, medical and patient public organizations, "think tanks" in the field of health protection etc. The author is explored the experience of using the potential of participatory democracy for building a partnership between civil society and the state, protecting human rights and freedoms, reforming public administration and public service, and reforming local self-government in Ukraine. At the article is determined and systematized international treaties and other documents that are sources of international standards for participatory democracy. The author reveals the essence and content of relevant international standards, determines the prospects for their implementation in the process of reforming the public health system in Ukraine. The article is substantiated proposals on improving the legislation and public-management practice by provisions on involving the public in the conduct of healthcare reform in Ukraine.

Key words: public health, healthcare reform, participation of citizens in healthcare reform, participatory democracy, international standards of participatory democracy.

Т. А. Федоренко,
аспірант кафедри управління охороною суспільного здоров'я,
Національна академія державного управління при Президентіві України

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ПАРТИСИПАТОРНОЙ ДЕМОКРАТИИ КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ УЧАСТИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены концептуальные основы разработки международных стандартов участия граждан в формировании, реализации и реформировании государственной политики в сфере охраны здоровья в целях использования потенциала партисипаторной демократии в процессе проведения медицинской реформы в Украине. Обоснованы соответствующие предложения по усовершенствованию действующего законодательства и государственно-управленческой практики. Акцентировано внимание на зависимости успеха медицинской реформы в Украине от ее поддержки гражданским обществом и его профильными институтами.

Определены и систематизированы международные договора и другие документы, являющиеся источниками международных стандартов партисипаторной демократии. Раскрыты сущность и содержание соответствующих

© Федоренко Т. А., 2017

международных стандартов и определены перспективы их имплементации при реформировании системы общественного здравоохранения в Украине.

Ключевые слова: общественное здравоохранение, медицинская реформа, участие граждан в медицинской реформе, партисипаторная демократия, международные стандарты партисипаторной демократии.

Постановка проблеми. Охорона здоров'я людей є однією з найбільш важливих і чутливих сфер життєдіяльності суспільства та держави. Адже здоров'я окремої людини і суспільства в цілому є визначальним параметром потенціалу людського капіталу кожної держави світу та важливим індикатором успішності її розвитку. Недаремно відомий американський мислитель Ф.Фукуяма відносив охорону суспільного здоров'я до пріоритетних функцій сильної держави, розміщуючи її перед освітою і фінансовим регулюванням [20, с. 27]. Вітчизняні науковці також пов'язують реформу системи охорони здоров'я насамперед з “оптимальністю системи державного управління” [2, с. 5], тобто з ефективністю реалізації державою функції охорони суспільного здоров'я.

Дійсно, здорова нація в ХХІ ст. є не меншою цінністю для сучасної країни, ніж її економічний, технічний, військовий чи інший розвиток. Тому більшість держав світу, включаючи й Україну, спрямовує свої зусилля на вдосконалення існуючих систем охорони суспільного здоров'я. І якщо в одних державах світу медичні реформи одноразово трансформували системи державного управління у сфері охорони здоров'я (Велика Британія, 1948 р.), то в інших вони мають перманентний характер, коли кожен новий уряд змінює ціннісні орієнтири, стратегію та підходи до реформування державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я. Яскравим і водночас неоднозначним прикладом є радикальна зміна новим Президентом США Д.Трампом у 2017 р. стратегічного курсу медичної реформи, започаткованої свого часу попереднім Президентом Б.Обамою у США.

Не менш показовим є й досвід реформування системи державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні, зокрема, в частині запровадження медичного страхування. Виконуюча обов'язки Міністра охорони здоров'я України У.Супрун так охарактеризувала “успіхи” відповідних медичних реформ в Україні: “... за роки незалежності було розроблено 21 законопроект про медичне страхування та змінилось понад 20 міністрів охорони здоров'я, а українців стало на 10 мільйонів менше” [17]. Тому нове керівництво Міністерства охорони здоров'я України відразу приступило до унормування власних напрацювань у чинному законодавстві України.

Як відомо, 30 листопада 2016 р. Кабінет Міністрів України розпорядженням № 1013-р затвердив Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я, яка стала дороговказом щодо трансформації існуючої в Україні понад 25 років системи так званої “безоплатної системи гарантування охорони здоров'я”. У Концепції, зокрема, визначено, що “Реформа системи охорони здоров'я має передбачати кардинальні якісні зміни всіх функцій системи охорони здоров'я – управління цією системою, забезпечення її відповідними ресурсами, фінансування та надання вироблених цією системою послуг” [9].

На реалізацію згаданої вище Концепції були розроблені та публічно презентовані Міністерством охорони здоров'я України 2 червня 2017 р. перші здобутки медичної реформи, втілені в пакеті відповідних законопроектів. Уже 8 червня цього ж року Верховна Рада України прийняла законопроект “Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів” (реєстр. № 6327 від 10 квітня 2017 р.). Його метою було визначено “створення ефективного механізму фінансування надання медичних послуг і лікарських засобів за рахунок бюджетних коштів для забезпечення збереження та відновлення здоров'я населення України через систему державного соціального медичного страхування” [16]. І вже 8 червня 2017 р. Законопроект № 6327 був взятий парламентом за основу, а 14 червня 2017 р. уряд України схвалив Бюджетну резолюцію на 2018–2020 роки, яка передбачає фінансування всіх етапів започаткованої реформи охорони суспільного здоров'я.

Разом з тим останній пленарний тиждень перед канікулами Верховної Ради України VIII скликання (10–15 липня 2017 р.), незважаючи на заклики міжнародних організацій (МВФ та ін.), не приніс очікуваної легітиматії медичної реформи. Законопроект № 6327 не був винесений на голосування. Натомість у день його ймовірного розгляду парламентом 14 липня 2017 р. біля приміщення МОЗ України розгорнулися громадські акції (демонстрації), метою яких було ... спинити медичну реформу. Зазначене зумовлює необхідність виявлення причин зволікань з проведенням довгоочікуваної реформи у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні та пошук шляхів їх конструктивного усунення.

Загалом можна погодитись із українськими науковцями, що основними принципами реформування охорони здоров'я в Україні є принципи: справедливості; солідарності; орієнтованості: на покращання громадського здоров'я; на задоволення справедливих потреб населення; на покращання якості медичної допомоги; результативності; ефективності; участі громадськості у формуванні політики [24, с. 3]. Саме використання потенціалу партисипаторної демократії, або ж “демократії участі” є, на наше переконання, запорукою легітиматії та популяризації реформ з охорони здоров'я в Україні.

Залишаючи поза межами цього дослідження питання політичної кон'юнктури у сфері медичної реформи та підтримуючи в цілому головні ідеї в.о. Міністра охорони здоров'я України У.Супрун і її команди, зазначимо, що вище згадані реформи на сьогодні не отримали достатньої підтримки громадянського суспільства та його інститутів. Ні Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р, ні Законопроект “Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів” (реєстр. № 6327 від 10.04.2017) не містять жодних посилань на участь громадськості у формуванні та реалізації реформ державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я.

У зв'язку із цим набуває актуальності проблема застосування потенціалу партисипаторної демократії для забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні, насамперед стосовно державної політики щодо проведення медичної реформи в країні. Очевидно, що важливими для цього є міжнародні стандарти партисипаторної демократії, які вже активно застосовуються в Україні у сфері налагодження партнерства громадянського суспільства та держави, захисту прав і свобод людини, вдосконалення державного управління та публічної служби, судової реформи, а також реформування місцевого самоврядування і територіальної організації публічної влади на засадах децентралізації, але не достатньо використані під час проведення медичної реформи.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Проблеми теорії та практики проведення реформ у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні неодноразово досліджувалися такими вченими в галузі державного управління, як М.Банчук, М.Білинська, Н.Васюк, В.Князевич, Я.Радиш, М.Щербина та ін.

Доречно згадати і про наукові здобутки таких всесвітньо відомих фундаторів партисипаторної демократії, як П.Бахрах, Дж.Кін, К.Макферсон, Дж.Менсбрідж, К.Оффе, О.Хьюффе, Дж.Ціммерман та ін. Традиційними для вітчизняної державно-управлінської (Т.Бельська, М.Гирик, В.Гошовська, В.Куйбіда, О.Пухкал, С.Телешун, О.Якубовський) та правової (Г.Берченко, С.Дубенко, О.Лютюк, К.Постол, О.Скрипнюк, М.Денисенко, Ю.Шемшученко, В.Шаповал та ін.) науки залишаються й питання демократизації публічного управління в трансформаційний період.

Разом з тим проблематика сутності та змісту міжнародних стандартів партисипаторної демократії в контексті їх застосування для формування, реалізації та реформування державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні в публічно-управлінських реаліях сьогодення залишається малодослідженою.

Формулювання цілей (мети) статті. Основною метою статті є розроблення концептуальних засад міжнародних стандартів участі громадян у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я з метою використання потенціалу партисипаторної демократії в процесі проведення медичної реформи в Україні, а також обґрунтування відповідних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та державно-управлінської практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина, за свідченням Г.Моски, з'явилася на Землі щонайменше 100 тис. років тому, але найбільш давні із документів і пам'яток відносять її появу до V чи VI тисячоліття до н.е. Саме з цього часу, пише італійський мислитель, “можна вивчати розвиток політичної думки і політичних інститутів” [14, с. 14]. Але перед цим, приблизно 70 тис. років тому, як стверджує сучасний ізраїльський учений Ю.Харарі, “організми, які належали до виду *Homo sapiens*, породили дещо іще більш витончене – це називають культурою” [22, с. 9].

Поява феномену культури з такими її обов'язковими атрибутами, як релігія, мова, писемність, літочислення, медицина, освіта, а з часом – і публічна влада, спочатку споріднених, а надалі – й сусідських общин, сприяли становленню цивілізацій, у тому числі Західної цивілізації, в основу якої з часом було покладено вчення про народовладдя як участь громадян у формуванні, прийнятті та реалізації рішень публічно-владного характеру, зароджене за часів Античності. Власне кажучи, демократія, проголошена у знаменитій промові Перікла як важлива цінність

громадського життя, поряд із свободою та терпимістю за більш ніж тисячоліття до утвердження ідеї природних і невідчужуваних прав людини, стала нарижним каменем Західної цивілізації. Як пише польський правник А. Антошевські, промова Перікла сформулила ідеали демократії, які спроможні й нині запалювати серця людей [25, с. 11].

Ідеї античної демократії після їх проголошення Періклом уперше були науково обґрунтовані Аристотелем у IV ст. до н.е. У своїй праці “Політія”, написаній у межах 335–323 рр. до н.е., мислитель описав і започаткував філософський дискурс про переваги і недоліки особливого типу правління в античному місті-полісі Афіни – так званої “Афінської демократії”. На думку Д. Хелда, в V ст. до н.е. Афіни були найбільш розвиненим “містом-державою”, або полісом, серед множини інших конкуруючих спільнот Греції, менш знайомих сучасникам [23, с. 29]. Завдяки ж праці Аристотеля, який оспівував демократію як всебічне “залучення до державного публічного життя” громадян [1, с. 37], “Афінська демократія” стала ідеальною моделлю демократії участі для більшості держав Західної цивілізації.

Через століття ідеї демократії, насамперед безпосередньої та представницької, отримали розвиток у творах таких мислителів епохи Відродження та Реформації, як Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск’є, А. Дайсі та ін. Надалі, у XVIII–XIX ст., цінності демократії дістали поширення, визнання та закріплення в перших конституціях і конституційних актах держав Європи і Америки.

Так, ст. XV Декларації прав людини і громадянина Франції, що уже оперує такою категорією, як “громадянський союз”, уперше у світі конституювала механізм суспільного контролю за діяльністю посадовців, закріпивши таке положення: “Суспільство має право вимагати звіту у кожній посадовій особі з ввіреної їй сфери управління” [7, с. 70].

Проте Конституція Пилипа Орлика 1710 р. ще раніше від цитованої вище французької Декларації упорядковує взаємовідносини гетьмана та козацької старшини з громадою. Зокрема, у п. X цієї Конституції визначено, що саме Гетьман “повинен пильно дбати про те, щоб на рядовий і простий народ не покладали надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог, бо підштовхнуті ними (люди), залишивши свої домівки, відходять, як правило, до чужих країв за межі рідної землі, аби полегшити подібні тягарі і шукати життя кращого, спокійнішого і легшого” [8, с. 56]. Цей обов’язок Гетьмана, на наш погляд, не втрачає актуальності і в політико-управлінських реаліях сьогодення.

У XX ст. демократизм державного управління утверджується насамперед після Другої світової війни. Так, у ст. 21 Загальної декларації прав людини 1948 р. у ч. 1 встановлено: “Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо чи через посередництво вільно обраних представників” [4]. Аналогічні положення містяться в Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. [5], інших міжнародних правозахисних договорах України. Це основоположне право людини також закріплює й Конституція України у ч. 1 ст. 38.

У 60–80-х рр. XX ст. разом із відродженням цінностей громадянського суспільства та кризою парламентаризму розпочався пошук нових типів і форм демократії. Це сприяло утвердженню ліберальної за своєю сутністю теорії партисипаторної демократії, обґрунтованої в роботах П. Бахраха, К. Макферсона, Дж. Менсбріджа, К. Оффе, У. Прюса, О. Хьюффе, Дж. Ціммермана та ін. [19, с. 279].

Очевидно, що партисипаторна демократія сформувала такий важливий принцип сучасного врядування, як “*government of the people*”, що отримав в останні десятиліття популярність не лише в державах-учасниках ЄС, США, Швейцарії, Канаді, Японії, а й у так званих “молодих демократіях” Азії, Африки та інших регіонах світу. Зокрема, за свідченням Ф. Фукуями, з 1970 по 2010 р. кількість демократій у всьому світі зростала з 35 до майже 120, це становить близько 60% держав світу. Таке явище С. Гантінгтон назвав третьою хвилею демократизації [21, с. 449], хоча тотальна демократизація й на сьогодні є явищем швидше бажаним, ніж здійсненим.

Услід за “арабською весною” 2011 р., яку багато мислителів поспішно проголосили остаточною перемогою демократії у світі, світ постав перед посиленою загрозою з боку ІДІЛ, масовою еміграцією біженців із держав Північної Африки та Близького Сходу до Західної Європи, що сприяла посиленню там правих рухів. Україна ж пережила період так званої “конституційної контрреволюції” (2010–2013 рр.), Революцію гідності 2014 р., анексію АР Крим, триває військова агресія на Сході. Таким чином, у XXI ст. демократія та демократизація зазнали серйозних випробувань, романтичні ідеали трансформувалися в прагматичну умову ефективного державного управління для сильних держав світу. При цьому партисипаторна демократія стала важливим демократичним інструментарієм залучення громадян до реалізації важливих аспектів державного

управління, включаючи й охорону суспільного здоров'я у міжелекторальний період.

Українські вчені визначають партисипаторну (від англ. *participate* – “брати участь”) демократію або демократію участі як “форму політичного режиму, що передбачає організацію всього суспільного та державного життя із залученням до розробки і прийняття владних і управлінських рішень громадськості” [19, с. 280]. Інтерпретуючи зміст цієї категорії щодо предмета дослідження в статті, можна стверджувати, що партисипаторна демократія є важливим управлінсько-правовим інструментом формування, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я, що передбачає широке залучення громадян, громадськості та інститутів громадянського суспільства до цілеспрямованого процесу трансформації існуючої в Україні системи охорони здоров'я в нову – інноваційну, економічну, обґрунтовану модель забезпечення реалізації права громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Для реалізації потенціалу партисипаторної демократії у сфері формування, реалізації та модернізації державної політики в галузі охорони суспільного здоров'я необхідні щонайменше три визначальні компоненти. По-перше, креативний (доктринальний) компонент, який передбачає наявність сталих теоретико-методологічних підходів щодо залучення громадськості до медичної реформи, а в ідеалі – наявність відповідної концепції чи стратегії, затвердженої Урядом України або профільним міністерством. По-друге, нормативно-правовий компонент, репрезентований системою міжнародних договорів та документів і системою чинного законодавства України, яке дає змогу конструктивно залучати потенціал партисипаторної демократії до проведення медичної реформи. По-третє, організаційно-управлінський компонент, зміст якого полягає в наявності зрілого та структурованого громадянського суспільства та організаційно-правових механізмів їх взаємодії з державою в особі спеціально уповноважених державних органів, що формують і реалізують державну політику у сфері охорони суспільного здоров'я.

Очевидно, що ці компоненти, розвинені тією чи іншою мірою, характерні й для партисипаторної демократії у сфері формування, реалізації та модернізації державної політики в галузі охорони суспільного здоров'я в Україні. Розглянемо один із найбільш важливих із них – міжнародні стандарти партисипаторної демократії у сфері державної політики в галузі охорони суспільного здоров'я та медичної реформи.

Категорія “міжнародні стандарти” є доволі поширеною. У найбільш загальному розумінні це стандарти, розроблені певною міжнародною організацією, на прикладі *International Organization for Standardization (ISO)*. Міжнародні стандарти також притаманні для більшості видів професійної діяльності. Коли ж ідеться про демократію, верховенство права, основоположні права та свободи людини, партнерство громадянського суспільства та держави, місцеве самоврядування тощо, маються на увазі вимоги і положення міжнародних договорів (угод), рекомендацій ООН, Ради Європи чи її органів тощо, а також рішень Європейського суду з прав людини.

Відповідні міжнародні стандарти також властиві й демократії участі, залученню громадян, громадськості та громадянського суспільства до державного управління й місцевого самоврядування. Так, визначаючи міжнародні стандарти розвитку та функціонування громадянського суспільства, О.Лютюк вважає, що слід враховувати, що: 1) відповідні міжнародні стандарти сформувалися історично, починаючи із другої половини ХХ ст., та стали об'єктивною рефлексією міжнародного права на позитивні практики участі громадян в управлінні державними справами і реалізації права громадян на свободу асоціацій, які існували в державах Західної Європи і Великій Британії, США, Канаді, Австралії та ін.; 2) головним призначенням міжнародних принципів і стандартів у сфері розвитку та функціонування громадянського суспільства є формування універсальних, прийнятних для всіх чи більшості держав світу, цінностей і сенсів громадянського суспільства і основних моделей співпраці громадянського суспільства та держави з метою утвердження прав і свобод людини, верховенства права, демократії та соціальної справедливості; 3) міжнародним стандартам, які сформувалися на сьогодні як система положень, вимог і рекомендацій щодо належного розвитку та функціонування громадянського суспільства і його інститутів, передували загально визнані універсальні принципи міжнародного права (верховенство права, демократизм, відкритість суспільних процесів тощо), які стали ціннісними ідеями й ідеалами для громадян, які розвивають громадянське суспільство. Тому загально визнані принципи міжнародного права щодо розвитку громадянського суспільства не слід ототожнювати чи підмінювати відповідними стандартами; 4) досліджувані міжнародні принципи і стандарти втілюються в численних джерелах міжнародного права, переважна більшість із яких, за винятком міжнародних договорів у сфе-

рі прав людини, має рекомендаційний характер; 5) важливою властивістю міжнародних стандартів у сфері функціонування та розвитку громадянського суспільства, на відміну від принципів, є їх динамічний характер. Відповідні стандарти перебувають у перманентному розвитку, з'являються нові, й втрачають сенс окремі існуючі форми і методи діяльності громадянського суспільства [11, с. 38–39].

Міжнародні стандарти партисипаторної демократії у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні є системою загальних принципів міжнародного права, вимог і положень, розроблених міжнародними організаціями і державами-учасницями цих організацій у сфері реалізації прав людини на участь в управлінні державними справами і свободу асоціацій при формуванні, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я.

Ці міжнародні стандарти втілюються: а) в універсальних і регіональних міжнародних договорах і угодах правозахисного характеру (Загальна декларація прав людини 1948 р. [4], Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. [5], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [12], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [13], Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. [6]); б) рекомендаціях міжнародних організацій і їх органів (резолуції, рекомендації, кодекси, висновки – Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ від 29 червня 1990 р. [3], Паризькій хартії для нової Європи 1990 р. [15] тощо); в) рішеннях Європейського суду з прав людини, які стосуються захисту прав людини на участь в управлінні державними справами і захисту права на охорону здоров'я (“Вінтерверп проти Нідерландів” (*Winterwerp vs the Netherlands*) (1979), “Претті проти Великобританії” (*Pretty vs the United Kingdom*) (2002), “Во проти Франції” (*Vo vs France*) (2004), “Биржиковський проти Польщі” (*Byrzykowski vs Poland*) і ін.).

Як відомо, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. не закріплює право на охорону здоров'я, але серед рішень Європейського суду з прав людини, що стосуються права громадян на охорону здоров'я, вагомими є такі: “Горшков проти України” (2005 р.), “Єфи-

менко проти України” (2006 р.), “Бендерський проти України” (2007 р.), “Каверзін проти України” (2012 р.), “Барило проти України” (2013 р.), “Салахов та Іслямова проти України” (2013 р.), “Вітковський проти України” (2014 р.), “Сергій Антонов проти України” (2015 р.), “Луценко проти України” (2015 р.) тощо [10, с. 76].

Важливим джерелом розвитку партисипаторної демократії у сфері медичної реформи є й “Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони” від 16 вересня 2014 р., ратифікована у 2017 р. всіма державами-учасницями ЄС. Стаття 44 цієї Угоди визначила такі заходи щодо досягнення договірними сторонами задекларованих цілей: 1) зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом між організаціями громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС, зокрема проведення професійних семінарів, підвищення кваліфікації тощо; 2) сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства, в тому числі серед іншого – лобістській діяльності, неформальному спілкуванню, візитам і семінарам тощо; 3) забезпечення поінформованості українських представників щодо організації в рамках ЄС консультацій та діалогу між соціальними і громадськими партнерами з метою залучення громадянського суспільства до політичного процесу в Україні [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Очевидно, що реалізація міжнародних стандартів, закріплених в “Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони”, передбачає широке залучення до медичної реформи в Україні не лише вітчизняних, а й міжнародних NGO, які мають бездоганну репутацію та отримали позитивні результати в проведенні медичної реформи. Рациональним було б і створення спільних NGO-платформ, які б об'єднали зусилля лікарських, пацієнтських та інших громадських організацій в Україні і державах-учасниках ЄС, США, Канаді, Швейцарії, Японії та інших держав у реформуванні державної політики і управлінні у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Политика / Аристотель ; пер. с греч., предисл. и послесл. С. А. Жебелева ; примеч. и коммент. А. И. Доватура. – М. : Академ. проект, 2015. – 318 с.
2. Банчук М. В. Основні проблеми державного управління реформуванням охорони здоров'я в Україні : монографія / М. В. Банчук. – Київ : НАДУ, 2013. – 440 с.
3. Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ від 29 черв. 1990 р. // Международные акты о правах человека : сб. док. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 653–664.
4. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. № 217 А (III) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР разом з першим протоколом та протоколами № 2, 4, 7 та 11 // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
6. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лют. 1992 р. [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_318. – Назва з екрана.
7. Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд. : В. О. Серьогін, Ю. М. Коломоєць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Харків : ФІНН, 2009. – 664 с.
8. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність (до 15-річчя Конституції України) / упоряд. І. О. Кресіна, О. В. Батанов ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – 3-тє вид. – Київ : Юрид. думка, 2011. – 328 с.
9. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30 листоп. 2016 р. № 1013-р // Офіц. вісн. України. – 2017. – № 2. – Ст. 50.
10. Кошіль Н. М. Систематизація конституційного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук / Кошіль Н. М. – Одеса, 2017. – 187 с.
11. Лотюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : монографія / О. С. Лотюк ; за ред. В. Л. Федоренка. – Київ : Вид-во Ліра-К, 2016. – 336 с.
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року : ратифікований Указом Президії Верхов. Ради УРСР від 19 груд. 1973 р. № 2148-VIII (з двома факультат. протоколами) // Международные акты о правах человека : сб. док. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 53–76.
13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року : ратифікований Указом Президії Верхов. Ради УРСР від 19 груд. 1973 р. № 2148-VIII // Международные акты о правах человека : сб. док. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 44–52.

References

1. Aristotel' (2015), *Politika* [Politics], translated from Greek by Zhebelev, S.A., preface and afterword by Dovatur, A.I., Akademicheskij project, Moscow, Russian Federation.
2. Banchuk, M.V. (2013), *Osnovni problemy derzhavnoho upravlinnia reformuvanniam okhorony zdorov'ia v Ukraini* [The main problems of the state management of health reform in Ukraine], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
3. (1998), "Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE on June 29, 1990", in *Mezhdunarodnye akty o pravah cheloveka. Sbornik dokumentov* [International instruments on human rights. Collection of documents], NORMA-INFRA-M, Moscow, Russian Federation, pp. 653-664.
4. (2008), "The Universal Declaration of Human Rights: Adopted and proclaimed by the resolution of the General Assembly of the United Nations of December 10, 1948, No. 217 A (III)", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 93, p. 3103.
5. (1997), "The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950: ratified by the Law of Ukraine of July 17, 1997 No. 475/97-VR, together with the first protocol and protocols No. 2, 4, 7 and 11", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 40, p. 263.
6. The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, "Convention on Participation of Foreigners in Public Life at the Local Level of February 5, 1992", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_318 (Accessed 12 June 2017).
7. Ser'ohin, V.O. (editor), Kolomoiets', Yu.M., Martseliak, O.V. (compilers) et. al. (2009), *Konstyutsii zarubizhnykh krain: navchal'nyj posibnyk* [Constitutions of foreign countries: tutorial], "FINN" Publisher, Kharkiv, Ukraine.
8. Shemshuchenko, Yu.S. (editor), Kresina, I.O. and Batanov, O.V. (compilers) (2011), *Konstyutsii i konstyutsijni akty Ukrainy. Istorii i suchasnist'* [Constitution and constitutional acts of Ukraine. History and modern times], 3-rd edition (To the 15th anniversary of the Constitution of Ukraine), "Yurydychna dumka" Publisher, Kyiv, Ukraine.
9. (2017), "The concept of financing health care reform: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 30, 2016, No. 1013-r", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 2, p. 50.
10. Koshil', N.M. (2017), "Systematization of Constitutional Legislation of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Odesa, Ukraine.
11. Lotiuk, O.S. and Fedorenko, V.L. (editor) (2016), *Konstyutsijno-pravovi osnovy rozvytku ta funktsionuvannia hromadians'koho suspil'stva v Ukraini* [Constitutional and legal foundations for the development and functioning of civil society in Ukraine], "Lira-K" Publisher, Kyiv, Ukraine.
12. (1998), "International Covenant on Civil and Political Rights dated December 16, 1966: ratified by Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR dated December 19, 1973, No. 2148-VIII (with two optional protocols)", in *Mezhdunarodnye akty o pravah cheloveka. Sbornik dokumentov* [International instru-

14. Моска Г. История политических доктрин / Гаэтано Моска ; пер. с итал. Е. И. Темнова. – М. : Мысль, 2012. – 326 с.
15. Паризька хартія для нової Європи від 21 листопада 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_058.
16. Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів [Електронний ресурс] : законопроект (реєстр. № 6327 від 10.04.2017) // Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566. – Назва з екрана.
17. Рада частково схвалила медичну реформу Супрун. Поки у першому читанні [Електронний ресурс] // Укр. правда. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/06/8/224608/>.
18. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони від 16 верес. 2014 р. ; угода, список, міжнар. док. від 27 черв. 2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.
19. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник ; До 20-ї річниці Конституції України та 25-ї річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – Київ : Ліра, 2016. – 616 с.
20. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке : пер. с англ. / Френсис Фукуяма. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА ; Владимир : ВКТ, 2010. – 222 с.
21. Фукуяма Ф. Угасание государственного порядка / Френсис Фукуяма ; пер. с англ. К. М. Королева. – М. : Изд-во АСТ, 2017. – 704 с.
22. Харари Ю. Н. Sapiens. Краткая история человечества / Юваль Ной Харари ; пер. с англ. Л. Сумм. – М. : Синдбад, 2016. – 520 с.
23. Хелд Д. Модели демократии / Дэвид Хелд ; перевод с англ. М. Рудакова. – Третье изд. – М. : Изд. дом "Дело" РАНХиГС, 2014. – 544 с.
24. Щербина М. Б. Реформа системи охорони здоров'я України: проблеми сьогодення / М. Б. Щербина, І. Ю. Скирда // Новини медицини та фармації. – 2012. – № 4 (402). – С. 3.
25. Antoszewski A. Współczesne teorie demokracji / A. Antoszewski. – Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2016. – 245 s.
13. (1998), "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights dated December 16, 1966: ratified by Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR dated December 19, 1973, No. 2148-VIII", in *Mezhdunarodnye akty o pravah cheloveka. Sbornik dokumentov* [International instruments on human rights. Collection of documents], NORMA-INFRA-M, Moscow, Russian Federation, pp. 44-52.
14. Moska, G. (2012), *Istorija politicheskikh doktrin* [History of political doctrines], translated from Italian by Temnov, E.I., Mysl', Moscow, Russian Federation.
15. The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, "Charter of Paris for a New Europe" of November 21, 1990, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (Accessed 01 June 2017).
16. The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine (2017), "On State Financial Guarantees for the Provision of Medical Services and Medicines: Draft Law (Reg. No. 6327 dated April 10, 2017)", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566 (Accessed 10 June 2017).
17. (2017), "The Council partially approved the Suprun medical reform. While in the first reading", *Ukrains'ka Pravda* [Online], available at: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/06/8/224608/> (Accessed 08 June 2017).
18. (2014), "Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, of 16 September 2014", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 75, p. 2125.
19. Fedorenko, V.L. (2016), *Konstytutsijne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Constitutional Law of Ukraine: Textbook], To the 20th anniversary of the Constitution of Ukraine and the 25th anniversary of Ukraine's independence, "Lira" Publisher, Kyiv, Ukraine.
20. Fukujama, F. (2010), *Sil'noe gosudarstvo: Upravlenie i mirovoj porjadok v XXI veke* [A Strong State: Governance and World Order in the 21st Century], translated from English, AST MOSKVA, Moscow, VKT, Vladimir, Russian Federation.
21. Fukujama, F. (2017), *Ugasanie gosudarstvennogo porjadka* [Fading of the state order], translated from English by Korolev, K.M., "AST" Publisher, Moscow, Russian Federation.
22. Harari, Ju.N. (2016), *Sapiens. Kratkaja istorija chelovechestva* [Sapiens. A Brief History of Humanity], translated from English by Summ, L., Sindbad, Moscow, Russian Federation.
23. Held, D. (2014), *Modeli demokratii* [Models of democracy], translated from English by Rudakov, M., 3-rd edition, Publishing House "Delo" of the Russian Academy of National Economy and Public Service, Moscow, Russian Federation.
24. Scherbyna, M.B. and Skyrda, I.Yu. (2012), "Reform of the health care system of Ukraine: the problems of today", *Novyny medytsyny ta farmatsii*, vol. 4(402), p. 3.
25. Antoszewski, A. (2016), *Współczesne teorie demokracji* [Contemporary theories of democracy], Wydawnictwo Sejmowe, Warsaw, Poland.